

Opis źródła:

Żyjący w XIV w. Karol IV Luksemburski był królem rzymskim i czeskim oraz cesarzem. Był jednym z niewielu władców, którzy tworzyli akty prawodawcze oraz dzieła literackie. Do tych drugich należy autobiografia, której fragmenty zostaną niżej zaprezentowane. Dzieło cenione jest za wartości literackie. Autor pisze zarówno o sprawach państwowych, jak i dynastycznych. Autobiografia cesarza miała szerszy zamysł: dydaktyczny, historiograficzny i polityczny. Do czasów nam współczesnych nie wiemy, kiedy Karol IV przystąpił do pisania oraz jak długo tworzył pierwszych czternaście rozdziałów. Jedni badacze uważają, że już w latach 30. XIV w. Karol IV prowadził rodzaj pamiętnika, który następnie przekształcił się w autobiografię. Są historycy twierdzący, że do pracy nad swoim dziełem cesarz przystąpił, kiedy był już dojrzałym człowiekiem, w latach 60. XIV w. Także współcześni historycy nie są zgodni w kwestii daty spisania przez Karola IV jego części dzieła, datując je od lat 40. do przełomu 60. i 70. Z kolei ostatnie sześć rozdziałów, które zostały uzupełnione przez osobę trzecią, miały powstać po roku 1374. W autobiografii opisy wydarzeń polityczno-dynastycznych przeplatają się z refleksami religijnymi, wiadomościami obyczajowymi, snami, niewytłumaczalnymi znakami i wizjami. Wydarzenia historyczne przedstawione zostały z niezwykłą precyzją, pamiętać należy – że z powodu specyfiki źródła – nie zawsze obiektywnie. Karol IV nie dokończył sam swojej biografii, kończąc ją na XIV rozdziale, w którym opisał dramat ojca tracącego nieodwracalnie wzrok i zrelacjonował wojny włoskie. Nie wiadomo, co było przyczyną przerwania pracy, być może natłok monarszych obowiązków. Nie znamy personaliów osoby, która ukończyła autobiografię cesarza, dopisując jeszcze sześć rozdziałów, które jednak stylem znacząco różni się od rozdziałów „cesarskich”. „Największym walorem autobiografii Karola IV jest możliwość wysłuchania osobistych wyznań sprzed siedmiu stuleci, które dowodzą, że mimo upływu czasu nasze priorytety pozostają niezmiennie: pragnienie władzy, sukcesu, dobre relacje z rodzicami i małżonkami, troska o przyszłość dzieci, potrzeby duchowe, walka ze słabościami ciała i charakteru”^[1].

Miejsca wydania:

Spisové císaře Karla IV.: na oslavu pětistileté památky jeho Sbor Matice české, wyd. J. Emler, *Památky staré literatury české*, č. 4, řada 1, oddíl 2, Praha 1879.

Karel IV., Vita Karoli Quarti. Vlastní životopis, wyd. J. Pavel, Praha 1978.

Die Autobiographie Karl IV. Vita Caroli Quarti, tłum. i komentarze E. von Hillenbrand, Essen 2016.

Karel IV. v soudobých kronikach, wyd. M. Bláhová, Z. Lukšová, M. Nodl, Praha 2016.

Karol IV Luksemburski, *Liber de gestis meis. Księga moich uczynków*, tłumaczenie tekstu autobiografii z języka łacińskiego M. Nowakowska, wstęp, posłowie, przypisy i bibliografia A. Paner, Gdańsk 2019.

Tekst źródła:

Karol IV Luksemburski, *Liber de gestis meis. Księga moich uczynków*, tłumaczenie tekstu autobiografii z języka łacińskiego M. Nowakowska, wstęp, posłowie, przypisy i bibliografia A. Paner, Gdańsk 2019, s. 85–86, 108–110.

Rozdział VIII

[...] Kiedyśmy to uczynili, wybraliśmy się w drogę na Węgry do naszego ojca. Zastaliśmy go w Wyszehradzie nad Dunajem u króla Karola I, który wcześniej miał za żonę siostrę naszego ojca[2]. Po jej śmierci ożenił się z siostrą Kazimierza[3], króla Krakowa, i spłodził z nią trzech synów: pierworodnego Ludwika, drugiego Andrzeja, trzeciego Stefana. Tam król Karol przywrócił pokój między naszym ojcem a królem Krakowa – nasz ojciec zrzekł się prawa do Dolnej Polski, czyli gnieźnieńskiej, kaliskiej i innych dolnych prowincji Polski, a król Krakowa zrzekł się na rzecz naszego ojca i korony czeskiej, na wieczne czasy, za siebie i swoich następców, królów Dolnej Polski, wszelkich roszczeń do księstw śląskich i opolskich oraz Wrocławia. Przedtem bowiem był między nimi spór, ponieważ dziadek nasz, Wacław II, król czeski, posiadał Dolną Polskę z księstwami krakowskim i sandomierskim, dlatego że pojął za żonę jedyną córkę Przemysła[4], króla Dolnej Polski, pana Krakowa i Sandomierza. Tenże Przemysł po swojej śmierci oddał naszemu dziadkowi i koronie czeskiej w posiadanie na wieczne czasy tak królestwo, jak i księstwa. Kazimierz zaś był stryjcem Przemysła i powiedział, że ma prawo do Dolnej Polski, twierdząc, że kobieta nie może dziedziczyć królestwa. I tak trwała przez długi czas wojna między królami czesкими a Kazimierzem i niegdyś jego ojcem Władysławem, królami Krakowa i Dolnej Polski, aż została polubownie zakończona przez wspomnianego króla Węgier. [...]

Rozdział XVII

Tak więc wrócili wymienieni panowie i każdy z nich do swych ziem skierował kroki, tymczasem król krakowski i pan Bolko podstępnie uknuli niegodziwy plan, by ująć króla Jana i Karola podczas ich powrotu z Prus i po licznych zniewagach ograbić co do grosza. Ci zaś nic o tej intrydze nie wiedzieli. Król Jan ze swymi ludźmi udał się do hrabstwa luksemburskiego, przechodząc przez Marchię Brandenburską i Łużyce. Karol zaś nie zdołał się schronić, musiał bowiem wrócić do Wrocławia przez ziemie króla krakowskiego. Przybył więc do Kalisza, gdzie został z rozkazu króla krakowskiego złapany w pułapkę. Nie taką, w jaką zwykł być łapany jawny wróg, ale nie był potajemnie pilnowany, aby nie opuścił miasta. Jak tylko Karol zorientował się w sytuacji, udawał, że nic nie wie o straży, lecz powiedział, że chce się tam na kilka dni zatrzymać dla odpoczynku. Wysłał więc do starosty wrocławskiego pieszego posła, aby mu wykazał po porządku bieg całej sprawy. Ten natychmiast przybył z trzystoma uzbrojonymi w okolice jednej mili od Kalisza i przesłał Karolowi przed bramy miasta silnego wałacha. Karol oczekiwał go uważnie, tak jak był pouczony przez posła, którego do Wrocławia wyprawił, i gdy konia przyprowadzono, dosiadł go i od razu kłusem podążył do swoich, którzy przybyli z Wrocławia go uwolnić. Kiedy król krakowski zrozumiał, że Karol

uniknął jego pułapki, wszystkich jego ludzi, którzy po nim w Kaliszu zostali, rozkazał pochwyć, później jednak, kiedy nie udało mu się Karola, tak jak zamyslił, zatrzymać, wypuścił ich na wolność.

Potem wspomniany król Kazimierz obległ należącą do ziemi wrocławskiej Ścinawę i zdobył ją. Jego ludzie dopuścili się tam wielu potworności, gwałcąc dziewice i oszpecając żony mieszczan. Kiedy doniesiono o tym Janowi, królowi czeskiemu, który wtedy bawił w kotlinie reńskiej, ten natychmiast przyjechał do Czech i zgromadziwszy wojsko, obległ Świdnicę, spustoszył jej przedmieścia i zniszczył dużą część jej terytorium; napadł na miasto Landshut i zdobył je. A ponieważ pan świdnicki podstępnie i nikczemnie obmyślił owe niegodziwe zasadzki i intrygi, którymi Karol w Kaliszu miał być zatrzymany, jak zostało wyżej powiedziane, król Jan i Karol w zemście za popełniony występki przez dziesięć tygodni leżeli obozem na ziemi rzezonego pana, wystawiając ją na łup wojenny, po czym wrócili do Czech.

Rozdział XVIII

Niewiele czasu minęło od tych wydarzeń, jak Ludwik Bawarski, który się miał za cesarza, stworzył silny sojusz przeciwko Janowi, królowi Czech i Karolowi, margrabiemu morawskiemu, z królem Węgier, księciem Austrii, królem Krakowa, margrabią miśnieńskim i księciem świdnickim; oni wszyscy w ciągu jednego tygodnia wypowiedzieli w swoich listach wojnę Janowi i Karolowi, chcąc ich napaść i prześladować jako głównych wrogów. Król Jan, nowinami tymi przestraszony, wysłał do Ludwika specjalne poselstwo, czyli swego zaufanego doradcę, pana Mikołaja z Luksemburga, i pana Henryka, skarbnika z Neuenburga, swego najwyższego pisarza, aby uzgodnili dogodny termin negocjacji pokojowych czy zawarcia rozejmu. Ten krótko odpowiedział, że nie chce zawierać z nim żadnych przymierzy ani prowadzić żadnych rozmów o zgodzie. Król Jan, usłyszawszy to, powiedział: „W imię Pańskie, tyle ile mamy nieprzyjaciół, tyle zdobyczy i łupów zgarniemy. I przysięgam przed panem Jezusem Chrystusem, że tego z nich, który mnie pierwszy napadnie, zmiażdżę tak, że wszyscy inni zadrzą z trwogi.

Niedługo po tym Kazimierz, król Krakowa, najechał i wrogo obległ miasto o nazwie Żory, należące do Mikołaja, księcia Opawy. Ten natychmiast posłał do króla Jana do Pragi naglącą prośbę o pewną ilość uzbrojonych mężów, by z ich pomocą mógł obronić swoje miasto, oblegane przez króla Kazimierza. Słyszając to, król Jan z radością odpowiedział, że nie zamierza posyłać żadnych ludzi, ale w ciągu czterech dni we własnej osobie przyjdzie mu na pomoc z największą liczbą zbrojnych. Król Jan natychmiast zwołał wszystkich panów Czech i powiedział zgromadzonym: „Otóż, szlachetni mężowie, dzielni i prawdziwie umiłowani, jest naszą powinnością bronić mieczem i siłą zbrojną naszego królestwa i ojczyzny przeciw tym, którzy nas i was niesprawiedliwie znieważają. A ponieważ Kazimierz, król Krakowa, w celu znieważenia nas, nieprzyjacielsko najechał Mikołaja, wasala Królestwa Czech i korony oraz księcia opawskiego, widzimy w tym ciężką obrazę naszego majestatu i nie powinniśmy lekceważyć, że tak poważną zniewagę cierpią ci, którzy dla dobra pokoju i spokoju poddali się naszej władzy. Aby nam nie przypisywano bezczynnej obojętności i nie wytykano ospałości niezakłóconego niczym odpoczynku, chcemy i nakazujemy każdemu z was z osobna, a w

szczegółności wszystkim naraz, abyście natychmiast chwycili za broń i bez zwłoki podążyli za nami gotowi do wojny, by odeprzeć naiwną bezczelność tego, kto ośmielił się napaść naszego księcia i wasala, który zasłużenie dysponując naszą ochroną, powinien rozkoszować się ciszą pokoju”. Panowie zaś tak odpowiedzieli na słowa króla: „Panie królu, naszym prawem, od dawnych czasów bez zmian zachowanym, jest, że poza królestwo nie musimy wyruszać zbrojnie, lecz jedynie wewnątrz granic powinniśmy podług możliwości bronić i chronić królestwo przed tymi, którzy próbowaliby je wrogo napaść”. Król im odpowiedział: „Księstwo Opawskie, tak jak inne księstwa Polski, uznaje swoją przynależność do króla czeskiego i korony królewskiej, dlatego ja, mieczem opasany, wybieram się już w drogę i będę się dokładnie przypatrywał, który z was cierpi na taką nierozważną odwagę i lekkomyślną bezczelność, że ośmieli się zostać za mną w tyle”. I tak król Jan jeszcze tej samej nocy wyjechał z pięćsetką lekkozbrojnych jeźdźców z Kutnej Hory, gdzie tak rozmawiał ze szlachtą królestwa, i dniem i nocą co tchu do księcia Mikołaja z Opawy pędził. Wnet ruszyli za nim panowie i wszyscy szlachcice królestwa i nim do owego księcia dotarł, miał dwa tysiące lekkozbrojnych, wyłączwszy łuczników i innych przyzwoicie uzbrojonych. Wszystkich ich jeno pan Čeněk z Lipy z trzystoma zbrojnymi czym prędzej wyprzedził i stoczył zażarty bój z Węgrami i innymi, którzy z rozkazu króla oblegali miasto księcia, a gdy zaczęli uciekać, ścigał ich aż do Krakowa. Podczas tej ucieczki zostało zabitych trzystu Węgrów, a sześćdziesięciu szlachciców pojmanych. Pozostałych zaś tak zajadle ścigał, że ogarnięty szaleń, on sam i spora część jego ludzi wtargnęli do tego samego miasta, gdzie po opuszczeniu kraty bramowej zostali uwięzieni. Król Jan poczuł gorycz w sercu, że nie uczestniczył w tym boju, ponieważ pozyskałby miasto bez oporu. Jeszcze tego samego dnia z wielkim wojskiem obległ Kraków i rozłożywszy się tam obozem, zniszczył całą ziemię, pustosząc przedmieścia. Wtedy Kazimierz, król Krakowa, dał znać królowi Janowi, żeby dla uniknięcia narażenia na niebezpieczeństwo dużej liczby ludzi zamknął się z nim sam na sam w świetlicy, a ten, który tam drugiego pokona, postąpi wedle swej woli. A ponieważ król Jan był już wtedy całkiem ślepy, oznajmił mu, aby się dał oślepić, wtedy jednakowo wyposażony chętnie stanął z nim w szranki. Potem na wniosek Kazimierza został między nimi ustanowiony trzytygodniowo rozejm. Za jego trwania cały przedmiot sporu został wyrównany w ten sposób, że Karolowi, margrabiemu morawskiemu, miał być całkowicie umorzony dług dziesięciu tysięcy grzywien srebra, które mu wcześniej Kazimierz pożyczył. I tak przedmiot sporu między nimi wygasł, a pokój został potwierdzony i umocniony. W utrwaleniu pokoju zostali jednomyślnie włączeni wszyscy ci książęta, którzy wcześniej królowi Janowi i Karolowi, margrabiemu morawskiemu, wypowiedzieli posłuszeństwo. [...]

Słowniczek pojęć:

Wyszehrad nad Dunajem – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wyszehrad;3999094.html>

Karol I Robert, król Węgier – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Karol-I-Robert;3920635.html>

Kazimierz III Wielki, król Polski –

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kazimierz-III-Wielki;3921452.html>

Ludwik Węgierski/Ludwik I Wielki, król Węgier i Polski – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ludwik-I-Wielki;3934311.html>

Andrzej, książę Kalabrii – <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/andrzej,%20ksi%C4%85%C5%BC%C4%99%20kalabrii.html>

Stefan, książę Chorwacji, Dalmacji i Sławonii –

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stefan_Andegawe%C5%84ski

Wacław II, król Czech i Polski – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wacław-II;3993296.html>

Przemysław II, król Polski – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Przemysław-II;3963502.html>

Władysław I Łokietek, król Polski –

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Władysław-I-Lokietek;3997040.html>

Bolko II Mały, książę świdnicki –

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Bolko-II-Mały;3879241.html>

Jan Luksemburski, król

Czech – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/JanLuksemburski;3916632.html>

Marchia

Brandenburska – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/MarchiaBrandenburska;3937578.html>

Łużyce – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Luzyce;3935483.html>

Walach – wykastrowany koń: <https://sjp.pwn.pl/sjp/walach;2579533.html>

Ścinawa – http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/Tom_X/407 - http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/Tom_X/408

Świdnica – http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/Tom_XI/645 -

http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/Tom_XI/647

Landshut – prawdopodobnie chodzi o Kamienną Górę. Zob.:

http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/Tom_V/74

Ludwik IV Bawarski, książę bawarski, król Niemiec, cesarz –

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ludwik-IV-Bawarski;3934321.html>

Żory – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zory;4003071.html>

Mikołaj II, książę opawski, raciborski, prudnicki –

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zory;4003071.html>

Kutná Hora – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kutna-Hora;3929444.html>

Čenek z Lipy – https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cen%C4%9Bk_z_Lip%C3%A9

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. W jaki sposób Karol IV uzasadniał prawa Wacława II do tronu polskiego?
2. Dlaczego – zdaniem cesarza Karola – Kazimierz Wielki odmawiał Luksemburgom prawa do Polski?
3. Z czego wynikało powinowactwo między królem Janem a Karolem Robertem?
4. Kto był arbitrem między stronami sporu podczas zjazdu w Wyszehradzie?
5. Na podstawie tekstu źródłowego wymień postanowienia zjazdu w Wyszehradzie.
6. Kto miał być pomysłodawcą uwięzienia Jana i Karola?
7. Kto uwolnił Karola w Kaliszu?
8. Dlaczego Jan Luksemburski oblegał Świdnicę?
9. Z czego wynikało zobowiązanie króla Jana do udzielenia pomocy Mikołajowi opawskiemu?
10. W jaki sposób zakończył się konflikt między Janem i Karolem a Kazimierzem Wielkim, rozpoczęty oblężeniem Żor?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

1. Jakie tytuły prawne posiadał Wacław II do władzy nad polskimi ziemiami?
2. Jakie mogły być przyczyny niewymienienia przez Karola Krakowa wśród ziem, do których pretensji miał odtąd nie zgłaszać Jan Luksemburski?
3. Jakie były postanowienia układu pokojowego w Namysłowie?

Wskazówki:

Odpowiadając na pytanie o przyczynę przemilczenia przez cesarza Karola sprawy rezygnacji z Krakowa należy wziąć pod uwagę ziemie, którymi dysponował Przemysław II w momencie koronacji.

Literatura pomocnicza:

Duczmal M., *Rykxa Piastówna. Królowa Czech i Polski*, Poznań 2010, s. 240–288.

Eliminowski J., *Stosunki polityczne między Piastami a Luksemburgami a Wittelsbachami w pierwszej połowie XIV wieku*, Toruń 2002, *passim*.

Iwańczak W., *Cesarz Karol IV i jego postawa wobec historii*, w: *Venerabiles, nobiles et honesti. Studia z dziejów społeczeństwa Polski średniowiecznej. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Bieniakowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. A. Radziwiński, A. Supruniuk, J. Wroniszewski, Toruń 1997, s. 51–59.

Jasiński J., *Piastowie świdniccy a Wittelsbachowie w pierwszej połowie XIV wieku*, „Zapiski Historyczne” 1968, t. 33, z. 3, s. 95–109

Jasiński K., *Rykxa Elżbieta. Boemie et Polonos bis regina*, w: *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, red. J. Krzyżaniakowa, Poznań 1997, s. 269–280.

Kaczmarczyk Z., *Kazimierz Wielki (1333–1370)*, Warszawa 1948, s. 100–120.

Marzec A., *Królestwo Polskie w świetle „Liber de gestis meis” Karola IV Luksemburskiego*, w: *Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu*, przyg. B. Chocholáč, J. Malíř, L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2020

Nowacki B., *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290–1335*, Poznań 1987, *passim*

Paner A., *Luksemburgowie w Czechach. Historia polityczna ziem czeskich w latach 1310–1437*, Gdańsk 2004.

Seibt F., *Karol IV. Cesarz w Europie 1346–1378*, przeł. Cz. Tarnogórski, Warszawa 1996, *passim*.

Włodarski B., *Polityka Jana Luksemburskiego wobec Polski za czasów Władysława Łokietka*, „Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, Dział II, t. 11, z. 3, Lwów 1933

Wyrozumski J., *Kazimierz Wielki*, Wrocław 2004, s. 38–70, 102–103, 105–123.

Najważniejsze cezury:

Przedstawione w wybranych fragmentach źródła sprawy polskie dotyczą wydarzeń rozgrywających się w latach 1335–1345. W 1335 r. miał miejsce opisywany zjazd wyszehradzki. W tym także roku niejaki Giovanni Dondi skonstruował w Mediolanie mechaniczny zegar wieżowy. W 1345 r. zakończył się podbój Albanii przez Stefana Duszana (władcę Serbii), a rozpoczęło panowanie Olgierda, szwagra Kazimierza Wielkiego i ojca Władysława Jagiełły, jako wielkiego księcia litewskiego.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Karolina Maciaszek

-
- [1] Karol IV Luksemburski, *Liber de gestis meis. Księga moich uczynków*, tłumaczenie tekstu autobiografii z języka łacińskiego M. Nowakowska, wstęp, posłowie, przypisy i bibliografia A. Paner, Gdańsk 2019, s. 8–26.
- [2] Chodzi o Beatrycze, drugą żonę Karola Roberta i siostrę Jana Luksemburczyka – Karol IV Luksemburski, *Liber de gestis meis...*, s. 85, przyp. 115.
- [3] Karol IV miał na myśli Elżbietę, córką Władysława Łokietka i siostrę Kazimierza Wielkiego – Karol IV Luksemburski, *Liber de gestis meis...*, s. 85, przyp. 116.
- [4] Mowa o Ryksie, córce Przemysła II – Karol IV Luksemburski, *Liber de gestis meis...*, s. 86, przyp. 121.